

«БЕРНСЬКІ» ВИДИ КОМАХОЇДІВ У ЧЕРВОНІЙ КНИЗИ УКРАЇНИ. ХОХУЛЯ

Таксономічна довідка

Основний список видів, що потребують охорони згідно з Бернською конвенцією (додаток 2), включає з представників української фауни тільки хохулю (*Desmana moschata*). Цей представник родини кротових (Talpidae) має охоронний статус згідно з Червоною книгою України (1994) і включений у всі відомі нам червоні списки від регіонального до світового рівня.

Ще один вид комахоїдів, що охороняється згідно з ЧКУ (1994), виявився не внесеним до жодного з бернських списків. Таким є їжак вухатий (*Hemiechinus auritus*), рекомендований нами до включення в Додаток 2 до Бернської конвенції. Довідку щодо цього виду вміщено у спеціальному розділі цієї збірки, присвяченому рекомендаціям до бернських списків.

Отже, в цій довідці наводиться лише один видовий нарис (хохуля).

Хохуля — *Desmana moschata*

Повна наукова назва виду — *Desmana moschata* Linnaeus, 1758; у сучасній літературі підвиди чи інші видові назви не згадуються. Детальний опис виду з вичерпною бібліографією (35 джерел) вміщено в першому випуску «Фауни України» (Абеленцев і Підоплічко 1956), стисла інформація загального плану без посилань на спеціальні публікації подана в останньому виданні Червоної книги України (Крижанівський 1994); в останнє десятиліття з'явилося монографічне зведення щодо цього рідкісного виду (Хахін та Іванов 1990). Згідно з ЧКУ вид має I охоронну категорію (див. нижче).

Вид є характерним мешканцем заплавних озер у басейнах річок, що стікають зі Східно-Руської височини. Всі спроби його реінтродукції впродовж 1929–1940 рр. (в 6 областях України випущено 366 особин) виявились марними (див.: Абеленцев і Підоплічко 1956). У створеній 1968 року для охорони хохулі Станично-Луганській філії Луганського природного заповідника (заплава Сіверського Донця) за 30 років її існування вид зареєстрований лише кіль-

ка разів. За повідомленнями місцевих жителів (Анонім, 1999), в останнє вид здобутий тут браконьєрами близько 1980 року.

Іншою річковою системою, де хохулю реєструють в останні десятиліття, є басейн Десни. В заплавах та меліоративних каналах її лівого притоку — Сейму — в останні два десятиліття відбулась низка реєстрації виду, що створюють закономірну картину покращання загальної ситуації. Перші реєстрації виду в Україні відбулись в середині 70-х років на межі з Курщиною, де вид було успішно реакліматизовано (Сердюк 1978). В подальшому впродовж двох десятиліть вид реєстрували все далі від витоків Сейму, і наразі вид розширив цю частину ареалу на 200 км, практично досягнувши межі Сумської та Чернігівської обл.⁵. Огляд цих знахідок нещодавно опублікував І. Мерзлікін (1995), який оцінює темп розширення ареалу хохулі вздовж Сейму величиною близько 7–13 км на рік.

Найбільш суттєвими лімітуючими факторами в житті хохулі залишаються освоєння людиною заплавл і порушення в них гідрологічного режиму, що унеможливує норуву діяльність цього звіра (Абеленцев і Підоплічко 1956). Поряд з цим до загибелі тварин призводить широке застосування ставних сіток для лову риби та безпосередній промисел цього виду (Мерзлікін 1995; наші дані). Особливо жакливим є поширення останніми роками нового браконьєрського знаряддя — електровудок⁶. Негативну роль у долі виду зіграли програми з інтродукції гідрофільних видів — ондатри, американської норки, єнотовидного собаки, наявність яких спричиняє нові екологічні конфлікти.

Охоронний статус хохулі за новими категоріями Міжнародного союзу охорони природи (IUCN... 1994) може бути визначений як «низький ризик вимирання» (категорія LR; =lower risk) за критерієм «залежний від охорони» (conservation dependent).

⁵ Згадка хохулі для сучасної фауни Чернігівщини (Марисова та ін. 1990), нажаль, не підтверджена фактами, про що пише й І. Мерзлікін (1995). При демонстрації слідів хохулі одним з авторів цитованого повідомлення під час оглядової екскурсії на 3 Теріологічній школі (біостанція Ядути поблизу впадіння Сейму в Десну) відбитки лап «хохулі» були перевизначені як сліди *Rana ridibunda*.

⁶ За докладною інформацією одного з браконьєрів, цей метод здобування риби є найпоширенішим і приносить вагомі прибутки, незважаючи на велику (близько 100 \$) ціну пристрою. Його ефективність («спливає все, що здатне рухатись, рахуючи й людей») та відсутність дієвих механізмів боротьби з цим забороненим Бернською конвенцією засобом лову (Додаток 4) не дозволяють сподіватися на позитивні наслідки відновлення ареалу хохулі та збереження гідробіотних угруповань взагалі.

Цитована література

- Абеленцев В. І., Підолічко І. Г. Ряд Комахоїдні — *Insectivora* / Фауна України. — Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. — Том 1, вип. 1. — С. 70–228.
- Загороднюк І. Рідкі види бурозубок на території України: легенди, факти, діагностика // *Вістн. зоології*. — 1996. — Том 30, № 6. — С. 53–69.
- Загороднюк І. В. Вищі таксони ссавців у сучасній фауні України: склад, номенклатура та видове багатство // *Допов. НАН України*. — 1998. — № 4. — С. 180–186.
- Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 рік). — Київ: Мінекобезпеки України, 1998. — 76 с.
- Крижанівський В. І. Хохла звичайна // *Червона книга України*. Тваринний світ. — Київ: Укр. енцикл., 1994. — С. 373.
- Марисова І. М., Макаренко М. М., Каневець В. М. и др. Современное состояние редких и исчезающих видов животных на Черниговщине // *Мат-лы Всесоюз. науч.-методич. совещания зоологов педвузов*. — Махачкала, 1990. — Ч. 2. — С. 166–167.
- Мерзликин І. Р. Предварительное сообщение о выхухоль (Desmana moschata) на территории Сумской области (Украина) // *Мат-лы по изуч. животн. мира*. — Одесса, 1995. — С. 30–32. — (Научн. Тр. Зоол. муз. Одесск. гос. ун-та. Том 2).
- Сердюк В. Н. Новые данные о распространении выхухоль на Украине // *Вістн. зоології*. — 1978. — Том 10, № 2. — С. 79–80.
- Хакін Г. В., Іванов А. А. Выхухоль. — Москва: Агропромиздат, 1990. — 191 с.
- Ellerman J. R., Morrison-Scott T. C. S. Family Soricidae / Checklist of Palaearctic and Indian Mammals 1758 to 1946. — Tonbridge: Tonbridge Printers Ltd., 1951. — P. 41–89.
- IUCN Red List Categories prepared by IUCN species survival commission. — Gland: The World Conservation Union, 1994. — 21 p.
- Niethammer J., Krapp F. (eds.). *Handbuch der Säugetiere Europas*. — Wiesbaden: AULA-Verlag, 1990. — Band 3/1 (Insektenfresser — *Insectivora*, Herrentiere — *Primates*). — 524 pp.

I. Загороднюк